

УДК 811.111'27:155.940

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ МОВЛЕННЄВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Приходько Г. І.

Запорізький національний університет

Статтю присвячено розгляду гендерних відмінностей стратегій комунікації чоловіків та жінок. Особливу увагу приділено лексичним і стилістичним особливостям мови чоловіків та жінок.

Ключові слова: гендер, комунікативні стратегії, мовленнєва поведінка, стереотип.

Статья посвящена рассмотрению гендерных различий стратегий коммуникации мужчин и женщин. Особое внимание уделено лексическим и стилистическим особенностям речи мужчин и женщин.

Ключевые слова: гендер, коммуникативные стратегии, речевое поведение, стереотип.

The article is devoted to the consideration of gender differences in communication strategies for men and women. Particular attention is paid to the lexical and stylistic features of the language of men and women.

Key words: gender, communication strategies, speech behaviour stereotype.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Гендер являє собою великий комплекс соціальних та психологічних процесів, а також культурних установок, породжених суспільством і які впливають на поведінку національної мовної особистості. Гендер конструюється через певну систему соціалізації, що виконує класифікуючу роль у побудові світу. У гендері відбувається складне переплетення культурних, психологічних і соціальних аспектів. Він є компонентом індивідуальної і колективної свідомості, виявляється в стереотипних уявленнях про мужність і жіночності, в мовленнєвій поведінці і фіксується в мові.

Поряд із загальновідомими відмінностями між чоловіками і жінками, як, наприклад, відмінності в одязі, русі, голосі тощо, все частіше називають відмінності у використанні мовних засобів. Хоча обом статям надана однакова мова, використовується вона різним чином. До недавнього часу лінгвісти, вивчаючи особливості чоловічої і жіночої мовленнєвої поведінки, не приділяли особливої уваги аналізу культурної складової поняття "гендер", обмежуючись лише психологічними і соціальними аспектами. Мовленнєва поведінка гендерів будується на базі історично сформованих стереотипів, зафіксованих у мові. Існування розбіжностей було характерно ще для мов первісного суспільства. Н.Б. Мечковська пише, що чоловічі і жіночі мови розрізнялися, насамперед, словником [4, с. 145]. Мисливську або будівельну лексику, наприклад, знали чоловіки, а лексику домоводства – жінки.

Мета запропонованої статті полягає у виявленні основних відмінностей у мовленнєвій поведінці чоловіків і жінок. Так як чоловік і жінка є представниками різних соціальних груп і виконують у зв'язку з цим різні соціальні ролі, то суспільство чекає від них певних моделей мовної поведінки. Стиль виховання, згідно з очікуваннями суспільства, вимагає від мовної особистості й відповідної мовної поведінки. Можна припустити, що відмінності в комунікативних стратегіях сягають корінням в глибоке дитинство: починаючи з раннього віку, створюються різні світи, в яких живуть дорослі чоловіки й жінки. Тому не дивно, що жінки і чоловіки, які прагнуть до гармонії у своїх відносинах, часто виявляють, що їхні партнери не розуміють їх і навіть критикують.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чоловіки і жінки в рамках однієї культури є представниками різних субкультур, що тягне за собою виникнення комунікативних промахів. На думку А. Вежбицької, вони по-різному бачать і сприймають навколишній світ через відмінності в їх мовній поведінці. Відмінності способів мовної поведінки глибокі й утворюють систему, що відображає різні цінності [1, с. 159]. Так, Е. Сепір і Б. Уорф встановили, що мова, мислення і сприйняття тісно взаємопов'язані. Яким чином це відбувається? Ряд дослідників, таких як Дж. Лакофф, З. Тремело-Плетц, К. Оперман, вважають, що це результат виховання хлопчиків і дівчаток, заснованого на очікуваннях суспільства щодо чоловіків і жінок. Мовна соціалізація дитини починається з раннього віку. Далі, у віці від п'яти до п'ятнадцяти років, спілкуючись в основному з однолітками своєї статі, діти набувають навички мовної поведінки, копіюючи при цьому дорослих відповідної статі. Придбання "специфічної культури" забезпечується саме за рахунок гомогенності групи, в якій спілкується дитина. В результаті один і той же мовленнєвий акт має для хлопчиків і дівчатка різне значення. Хлопчики отримують схвалення за свій натиск, силу, дівчинки ж – за ніжність, слабкість, охайність, старанність.

Набуті або закладені в дитинстві зразки мовної і мовленнєвої поведінки визначають їх подальшу реалізацію. Як часто можна чути в мовах культур вирази, типу "не ний", "дай здачі" (укр. мова) "not whine", "fight back" (англ. мова), та інші, які батьки кажуть у певній ситуації своєму синові. Але "відхилення від поведінкових норм" тягне образливі "дівчисько", "мазуха, пестуха". В якості недооцінки віку, гідності молодого людини або в якійсь мірі образи в українській мові використовується усмішливий вираз "молоко ще на губах не висохло". Тому, задаючись метою відповідати очікуванням оточуючих і соціуму, в період дорослішання хлопчики проходять стадію грубої, нечемної мовленнєвої поведінки, в той час як серед дівчаток така поведінка засуджується.

Дівчаток навчають спеціальним лінгвістичним правилам, засвоєння яких повинно тримати їх в існуючих рамках "жіночої мови", що дозволяє їм приймати рішення щодо дрібних, незначних проблем, орієнтуватися на групу (team), вносити пропозиції у питальній формі. Засвоєння особливого мовленнєвого стилю послужить пізніше, виправданням для інших, щоб тримати її в принизливому положенні і не сприймати серйозно.

Дослідники встановили, що у чоловіків і жінок різні і стратегії поведінки, і стратегії мовленнєвої комунікації. У результаті досліджень вченими було виявлено низку особливостей в мовленнєвій стратегії чоловіків і жінок на рівні лексики, граматики, стилістики, фонетики. Чоловічий тип комунікації – це менш гнучка, але більш динамічна і менш орієнтована на співрозмовника комунікація, для чоловіків характерний прямий мовленнєвий стиль; жіночий тип орієнтований на співрозмовника, на діалог, на підпорядковану роль у спілкуванні. Найбільш розповсюджений тип комунікації у чоловіків – бесіда-інформація, у жінок – приватна бесіда, орієнтована на встановлення контакту і довірчих відносин з співрозмовником. Причину такого стилю вбачають у щоденній звичці чоловіків говорити так в процесі трудової діяльності, діловому спілкуванні і переносити цей тон на особисте життя.

Як показують спостереження В.А. Маслової та інших дослідників [2; 3], в лексичному плані чоловіки більш сприйнятливі до нового в мові, в їх мовленні більше неологізмів і термінів. Жіноча мова набагато емоційніша, емпатична, тобто, чутлива по відношенню до партнера. Це виражається в більш частому вживанні вигуків, метафор, порівнянь, епітетів, образних слів, зменшувально-пестливих форм і евфемізмів. У жінки більш ввічливий характер реплік, вона більш схильна до висловлення вимог, "що мають вигляд прохань". Н.Б. Мечковська наступним чином описує стратегії жіночої та чоловічої комунікації: "Жіноча мова більш консервативна (невипадково діалектологи прагнуть спостерігати саме мову жінок, особливо, вивчаючи синтаксис). У словнику жінок більше емоційно-оцінних слів, насамперед зменшувально-пестливих, більше евфемізмів; в їх мові частіше звучать слова з м'якими приголосними; для жіночої фонетики характерна більш виразна участь губ. У стилістичному плані чоловіча мова більше книжкова, ніж жіноча, складніша з точки зору синтаксису і більш насичена інтелектуально (проте не емоційно) [4, с. 145 – 146].

Відзначаються відмінності і в плані граматичних феноменів. Жінка у своїй промові частіше використовує пасивний стан, а чоловік – активний. Це пояснюється більш активною життєвою позицією чоловіків. Так, жінки частіше використовують модифікатори невпевненості, твердження часто залишаються не уточненими. Особливо яскраво виявляються у вимогах і закликах відмінності в мовленнєвій поведінці з виразом свого "Я". Жінки обережніші в пропозиціях, твердженнях, вимогах, чоловіки ж ствердні, навіть якщо їх твердження невірні. Для чоловіків характерно інтерпретувати мову співрозмовника, особливо, якщо співрозмовник – жінка. Чоловікам більш властиво частіше дискутувати і оскаржувати думку співрозмовника. Чоловік, як правило, намагається домінувати в бесіді, управляти її розвитком, свої наміри він висловлює прямо, не використовуючи при цьому коректні і надто ввічливі форми слів.

У зв'язку зі стереотипним уявленням самих жінок вони більш критичні до себе, шукають причини невдач у власному мовному поведінці, коли чоловіки намагаються знайти помилку в іншому. Причинами вище названих відмінностей у стратегіях є такі чинники. Як вже було зазначено, чоловіки ставлять у центр уваги інформаційний аспект, і тому користуються швидше прагматичним діловим стилем. Це забезпечує їм рішення проблем та затвердження в ієрархії. Чоловіки віддають перевагу домінуванню в розмові, виявленню впевненості, навіть якщо вони не переконані на 100 відсотків. Для жінок, навпаки, важливий аспект встановлення відносин, тому їх мова характеризується емоційністю, довірливістю. Жінки частіше виправдовуються і критику приймають як суто особисте, в той час як чоловіків критика тільки мотивує. Зменшувальні форми і евфемізми використовуються жінками для того, щоб підтвердити свою жіночність, м'якість. Використання коротких, еліптичних речень допомагає чоловікам висловити основне, в той час як для жінок важлива думка оточуючих, альтернативні шляхи вирішення проблем. Чоловіки ж не залишають шансу для інших, приймаючи самостійне рішення.

Однак з підвищенням рівня освіти розбіжності в мові стираються. Тому мовленнєвий стиль успішної жінки сьогодні не відрізняється від чоловічого стилю спілкування. Більшість жінок вчаться переключатися з жіночої мови на нейтральну, стаючи білінгвами. Але, як і багато білінгвів, жінка не може опанувати обома мовами досконало. Одна (перша) мова все ж залишається для неї природною або рідною, а друга придбаною, чим і пояснюються деякі відмінності, які мають місце в мовленнєвих стилях гендерів. У той же час, якщо в діловому спілкуванні визнають успішність жінки, то в особистому житті вона вважається, щонайменше, агресивною, а агресивна жінка виглядає непривабливо. Звідси і зворотній взаємозв'язок: жінка не сприймається, згідно зі стереотипним мисленням суспільства як жінка, її аргументи не беруться до уваги взагалі, її дискримінують як співрозмовника. Жінки змушені придушувати в собі агресію і в своїй мові демонструвати слабкість, чутливість. Чим впевненіше виступають емансиповані жінки, тим шовіністичніше реагують на них чоловіки.

Висновки. Мовленнєва поведінка гендерів будується на базі історично сформованих стереотипів, зафіксованих у мові, можна сказати, що гендерні стереотипи – це система уявлень про те, як повинні поводитися чоловік і жінка. Наведені відмінності в мовленнєвій поведінці можуть послужити підтвердженням тому, що, чоловіки і жінки дійсно використовують різні мови комунікації (або говорять на різних мовах), що, в свою чергу, служить створенню певного "комунікативного бар'єру". Оскільки мова, мислення і сприйняття – це нерозривні процеси, то логічно і твердження про те, що, будучи представниками різних культур, чоловіки і жінки відповідно живуть в різних світах, отже, вони по-різному сприймають те, що відбувається в оточуючому середовищі.

Література

1. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
2. Гендерные исследования: Сб. научн. тр. / гл. ред. И. Жеребкина. – М.: Человек & карьера. – 2000. – № 5. – 388 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
4. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М. : Аспект пресс, 1996. – 206 с.